

Oude wijsheid voor actuele uitdagingen

“We lijken gebiologeerd door het hier en het nu. We staan op met onze scherpjes, we ontbijten ermee, houden ze met een schuin oog in de gaten tijdens gesprekken. We gaan ermee naar bed. Peter Schmeitz bevrijdt ons. Kijk op. Laat het heden even. En het is waar, als we ons laven aan Plato en andere wijzen, dan voel je de bevrijding. We zullen het systeem moeten herzien, zegt Schmeitz. En zo is het. Een mooi en moedig boek van iemand die ‘het systeem’ van binnenuit kent.”

Prof. dr. Maarten Hajer | Professor of Urban Futures & Futuring

Peter Schmeitz

**Oude
wijsheid
voor
actuele
uitdagingen**

EEN BOEK VAN PLATOACADEMY.NL

Copyright 2026 Plato Academy | Peter Schmeitz

Uitgegeven via Brave New Books

Wil je alsjeblieft de content delen, niet stelen?

Vermeld je <https://platoacademy.nl> als bron erbij?

Copyright is een variatie op copyright. Lezers zijn vrij kopieën en aangepaste versies van dit boek te delen mits dezelfde rechten worden gehandhaafd in afgeleide werken die hiervan het gevolg zijn.

Te koop via: <http://platoacademy.nl>

Auteur: Peter Schmeitz

Ontwerp omslag en binnenwerk: Ine Kaaijk-Harteveld

Afbeeldingen omslag: (Confucius) © aphotostory, iStock;

(Plato) © markara, Shutterstock; (Illustratie) © Jozsef Bagota, Shutterstock

(Eind)redactie: Jan Fokke Oosterhof, Expeditionlife Media

De gebeurtenissen en meningen in dit boek zijn weergegeven door de auteur. Bij de totstandkoming van dit boek zijn teksten zoveel mogelijk ter verificatie voorgelegd aan belanghebbenden. Er is de grootste voorzichtigheid betracht in het zo nauwkeurig mogelijk weergeven van de realiteit. Mocht je jezelf niet herkennen in de weergave van de gang van zaken, meld je dan bij de auteur.

Voor Stan, Julie en Frederique

∞ dat ik een inspiratiebron en een anker mag zijn ∞

Inhoud

Voorwoord	9
De Plato Academy - Ἀκαδημία	11
1. Is het Westen in verval?	13
2. Deugen de meeste mensen nou of niet?!	27
3. Vrijheid en geluk in de 21e eeuw, inspiratie voor een zoekend land	39
4. De boze burger schreeuwt om Plato!	49
5. Hoe creëer je de ideale organisatie? De organisatie gezien als zelfbewust levend wezen	65
6. Grenzen aan de groei – wat nu?	75
7. Karma: zin of onzin?! Vaag filosofisch concept, modieus stopwoord of praktische leidraad?	91
8. Bezielde idealen: hoe je kunt leven vanuit je idealen	99
9. Je leven is wat je denken ervan maakt! Plato's psychische zelfhulp	109
10. Waar yoga werkelijk over gaat... en dat is niet ontspanning voor jezelf	123
11. Het koningschap en het principe van de wijste regeert – kan het samengaan?	135

12.	Nee, intuïtie is geen gevoel, maar wat dan wel?	147
13.	Musk of Plato? Hoe creëren we werkelijk sociale media?	157
14.	Wat is de essentie van mannelijkheid? Een blik voorbij Donald Trump en Andrew Tate	171
15.	Je mentale voetafdruk: wat voeg jij toe aan het denkklimaat van de wereld?	183
	Slotbeschouwing	190
	Dankwoord	191
	Over de auteur	192

Voorwoord

Dit boek is geboren uit frustratie en een vleugje idealisme, want het gaat niet zo goed met de wereld, en dat zou toch beter moeten kunnen... Denk aan de vele geopolitieke conflicten, de crisis in de Westerse democratieën, die worstelen met polarisatie, populisme en afnemend vertrouwen, de natuurlijke processen rond onder meer klimaat, biodiversiteit en waterschaarste die zover uit het lood zijn dat de draagkracht van de aarde wordt overschreden, of de vele psychische problemen, met name onder jongeren, die versterkt worden door de sociale media.

De grote vraag is dan: zijn dit allemaal verschillende problemen, of zijn dit verschillende uitingen van hetzelfde probleem? Name-lijk de manier waarop wij denken en kijken naar de wereld. Deze manier wordt in de Westerse filosofie wel omschreven als het zogenaamde subject-object denken: een manier van kijken waarbij er een strikte scheiding wordt gemaakt tussen de mens als waarnemer (het subject) en de rest van de wereld (het object).

Deze afgescheiden manier van kijken kwam centraal te staan in de 18e eeuw, in periode van de Verlichting, en werd nog versterkt in de 19e eeuw met de opkomst van het zogenaamde sociaal darwinisme. Daarin wordt Darwins principe van 'the survival of the fittest' (de strijd om het bestaan waarin de sterksten overleven en de zwakkeren afvallen) toegepast op de maatschappij. En hoewel het sociaal darwinisme tegenwoordig gelukkig niet meer leidend is in de maatschappij, is de onderliggende 'afgescheiden' manier van kijken naar de medemens en de leefomgeving onbewust nog steeds sterk aanwezig in ons denken.

Willen we naar een meer houdbare en rechtvaardige wereld, dan zullen we dus eerst naar een andere onderliggende levensvisie toe moeten, waarbij niet de afgescheidenheid, maar de eenheid en de verbondenheid van het geheel centraal staat: minder ik, meer wij. Deze manier van kijken is onder meer terug te vinden in de Oosterse filosofie (boeddhisme, hindoeïsme, taoïsme) en bij Plato. Zo'n andere levensvisie klinkt simpel, maar het vraagt een totaal ander besef van hoe wij als mens in de wereld staan.

In dit boek doe ik een aanzet om tot zo'n nieuwe, meer verbonden manier van kijken te komen, met nieuwe perspectieven en oplossingen, en telkens de vraag wat ieder daarbij zelf kan doen. Dat doe ik door de wijsheden uit de zojuist genoemde filosofische stelsels te onderzoeken, en deze te plotten op de grote actuele uitdagingen waar we als individu en als mensheid voor staan.

Ik wens je veel leesplezier.

Peter Schmeitz (oprichter, eigenaar platoacademy.nl)

De Plato Academy - Ἀκαδήμεια

Platoacademy.nl is een platform dat oude wijsheid toepast op actuele maatschappelijke en persoonlijke vraagstukken. Het presenteert artikelen waarin klassieke denkers als Plato, maar ook andere religieuze en filosofische tradities (zoals taoïsme, boeddhisme, hindoeïsme, christendom, jodendom, islam) worden aangehaald om actuele thema's zoals geopolitiek, mannelijkheid, sociale media, vrijheid, intuïtie, organisatieontwikkeling, democratie en psychische gezondheid te bespreken.

Platoacademy.nl is geen traditionele educatieve academie, maar een beschouwend inspiratie- en reflectieplatform dat klassieke wijsheid inzet voor moderne vragen.

Met de oprichting van het platform combineer ik mijn professionele achtergrond met een brede interesse in religie, filosofie, psychologie en maatschappij. Mijn werk richt zich op diepere betekenis en reflectie, en op het verbinden van oude inzichten met de uitdagingen van vandaag.

Ik heb dit platform platoacademy.nl vernoemd naar de oorspronkelijke Plato Academie (Ἀκαδήμεια) in het oude Athene. Daar werden religie (waartoe), filosofie (waarom) en wetenschap (hoe) in samenhang bestudeerd.

In mijn visie kun je persoonlijke en maatschappelijke problemen alleen effectief aanpakken als je al deze aspecten meeneemt. Alleen naar logica kijken bevredigt het hart niet. Alleen naar het hart kijken, leidt vaak niet tot praktische oplossingen.

Ik claim platoacademy.nl niet voor mezelf, maar bied met mijn partners een platform om iedereen die naar oplossingen zoekt te ondersteunen met inspiratie en reflectie. Het platform is in deze slechts dienend aan, zoals Plato het noemde, het Goede, het Ware en het Schone. Noem het een betere wereld...

Wat biedt het platform platoacademy.nl?

- Artikelen en (binnenkort) video's voor iedereen
- Lezingen, presentaties en workshops voor organisaties
- Een zingevend en verdiepend gesprek op persoonlijk niveau (via een tweegesprek of in een kleine groep)

Voor meer informatie

www.platoacademy.nl

Is het Westen in verval?

OUDE LESSEN VOOR EEN NIEUWE WERELDORDE...

*Als de weg wordt gevolgd, gebruikt men paarden om
akkers te ploegen. Als de weg niet wordt gevolgd,
gebruikt men paarden om oorlog te voeren.*

LAO TSE

Het Westen staat steeds meer onder druk. Economisch en militair neemt 'onze' macht af ten opzichte van opkomende landen als China. Ook cultureel lijkt het Westerse maatschappijmodel aan populariteit in te boeken. China ontwikkelt zich succesvol met een maatschappijmodel dat haaks staat op de Westerse visie van vrijheid en democratie; en ook breder lijken regimes met autocratische trekken aan populariteit te winnen. Een aantal daarvan, zoals Rusland, zoekt assertief de confrontatie met en binnen de Westerse wereld. Bovendien is het Westen onderling verdeeld en worden de Westerse democratieën van binnenuit ondergraven door polarisatie, populisme en autocratische tendensen. Dat roept vragen op: is het Westen in verval? Zo ja, hoe komt dat dan en zijn we in staat om onszelf opnieuw uit te vinden? In dit artikel zal ik een poging tot introspectie doen vanuit de wortels van onze eigen Westerse denktraditie, vanuit Plato. Van daaruit zal ik enkele lessen trekken en nieuwe perspectieven schetsen voor de rol van het Westen in een veranderende wereldorde.

De Westerse macht in de wereld: laveren tussen belangen en principes

Sinds de renaissance heeft het westen geleidelijk aan een leidende positie in de wereld ingenomen. Telkens was daarbij een ander Westers land de voortrekker. Rond 1900 was het Westen op het toppunt van zijn macht. Het grootste deel van de wereld was toen in Westerse handen. Zuid-Amerika had zich al in de 19e eeuw losgemaakt van Spanje en Portugal, maar verder waren nog slechts enkele landen, zoals Japan, China en Afghanistan, formeel onafhankelijk, zij het dat ook die landen in meer of mindere mate onder Westerse invloed stonden. De koopman en de dominee gingen daarbij vaak samen op pad, begeleid door Jan soldaat. Zo ging het kolonialisme gepaard met veel christelijke zendingsdrang.

Na de dekolonisatie bleef het Westen invloed uitoefenen in andere landen, deels vanwege de Koude Oorlog (communisme indammen) en de handelsbelangen, en deels vanuit een groeiend besef (of schuldgevoel) dat wij, als het rijke Westen, een verantwoordelijkheid hebben om de rest van de wereld te helpen een gelijk niveau van rijkdom en vrijheid te bereiken. Miljarden stroomden naar ontwikkelingshulp. Maar ook nu concurreerden principes met keiharde handelsbelangen. Waar we enerzijds ontwikkelingsgeld gaven, steunden we anderzijds vaak gewapende conflicten of tuigden we een handelsbeleid op dat ontwikkelingslanden feitelijk juist kansen op ontwikkeling ontnam. Zo was het Europees Landbouwbeleid jarenlang berucht vanwege zijn handelsbelemmeringen. Wrede dictators werden vaak gesteund omdat ze het communisme buiten de deur hielden of zorgden voor stabiliteit en dus voor onze handelsbelangen.

Geleidelijk aan zijn ethische principes echter een grotere rol gaan spelen in de internationale politiek van de Westerse democratieën. Beelden van schrijnende armoede en oorlogen bereikten steeds sneller onze huiskamers. Zo kwamen er humanitaire interventies, vaak onder de vlag van de VN. En na het einde van de Koude Oorlog in 1989, leek de tijd rijp om de liberale Westerse democratie uit te rollen over de wereld. Maar dat bleek toch een misrekening...

De studentenopstand op het Plein van de Hemelse Vrede in 1989 werd bloedig neergeslagen. China is sindsdien steeds zelfverzekender een pad op gegaan waarin interne stabiliteit boven alles gaat: Oeigoeren en Tibetanen worden cultureel heropgevoed en de groeiende Chinese middenklasse krijgt in ruil voor staatscontrole rijkdom en stabiliteit terug. Rusland is teruggefallen in autocratie en ook in andere delen van de wereld stopt de democratisering. De Arabische lente is gesmoord in veel geweld en onderdrukking; en het Midden-Oosten is nog steeds een hogedrukventiel voor moslimextremisten en terroristen die zich richten op alles wat Westers is. Ondertussen neemt ook de economische macht van het Westen af. Niet alleen ten koste van China, maar ten koste van een veel grotere groep opkomende landen zoals India, Nigeria, Turkije en Indonesië. Militair zijn de VS nog steeds oppermachtig, maar de snel groeiende militaire macht van China, de mislukte Amerikaanse interventies in landen als Irak en Afghanistan en nieuwe vormen van 'hybride' oorlogsvoering (bv. via computer-hacks of het sturen van vluchtelingenstromen) tonen ook hier de kwetsbaarheid en de afnemende macht van het Westen, zeker nu de VS zich niet langer als leider opstellen, maar juist de confrontatie zoeken met hun Westerse partners.

Ook intern zitten de Westerse democratieën in een crisis. Uit het niets leek zich de afgelopen decennia een golf van populisme uit te rollen. In ieder land kreeg die golf een eigen kleur, van extreem links tot extreem rechts. Een deel van de bevolking voelt zich niet meer gehoord en vertegenwoordigd door de democratie en slimme politici weten die frustraties soms meedogenloos uit te buiten en te versterken voor hun eigen agenda: Le Pen, Trump, Salvini, Orban, etc. Enfin, ze zijn er in allerlei kleuren en gradaties, want populisme werkt. Een groeiend onderling onbegrip, een soms gewelddadige maatschappelijke polarisatie en zelfs autocratische tendensen zijn inmiddels het gevolg.

Een nieuwe uitdaging is dat de VS zich onder Trump niet langer opstellen als de leider van de Westerse democratieën (of breder: de leider van de 'vrije wereld' van democratieën), maar juist de confrontatie zoeken met hun Westerse partners en zelfs actief anti-

democratische bewegingen in die landen ondersteunen. Daar komt bij dat de VS intern zo verdeeld zijn dat het land internationaal nauwelijks nog als een betrouwbare partij wordt gezien. Want welke richting gaat het land eigenlijk op? Wie garandeert dat de volgende president de internationale afspraken van de huidige nog steunt? Sterker nog: afspraken met de lopende regering zijn tegenwoordig al onzeker...

Tijd voor zelfreflectie

Deze uitdagingen roepen veel vragen op en dwingen ons - de Westerse democratieën, om maar even in deze algemeenheid te blijven - tot zelfreflectie. Hoe gaan we om met de veranderende wereldorde, waarin de Westerse macht afneemt en de democratie als staatsvorm onder druk staat? Zijn wij als Westen in verval of zijn wij in deze turbulente wereld juist een lichtend voorbeeld voor anderen met onze vrijheid en democratie? Weten de VS hun voormalige rol als leider en inspirator in dat licht terug te vinden of gaan ze verder op het pad naar autocratie? Waar willen wij voor staan in de internationale politiek? Welke rol willen en kunnen we pakken in dat licht? Hoe doen we dat dan? Kortom: wat is nou wijsheid voor het Westen?

Om bevredigende antwoorden te krijgen op die vragen kunnen we meteen diep de inhoud induiken en feiten en cijfers gaan verzamelen, over bijvoorbeeld economische indicatoren, militaire slagkracht en politieke verhoudingen, maar we kunnen ook even uitzoomen. Dan zien we misschien meer. We kunnen teruggaan naar de wortels van onze Westerse denktraditie. Dan blijkt dat Plato ons veel inspiratie en houvast kan bieden voor een nieuwe rol en inzet in de internationale politiek. De visie en de principes die uit deze reflectie naar voren komen, kunnen we vervolgens weer operationeel uitwerken.

Terug naar de bron: uitgangspunten van een rechtvaardige samenleving

In zijn *Politeia* (De Staat of het Bestel) beschrijft Plato een ideaalbeeld van een rechtvaardige samenleving.¹ Het uitgangspunt daarbij is dat iedereen naar vermogen bijdraagt en zijn eerlijke deel krijgt. Zo'n ideale staat kenmerkt zich doordat daarin de overheersende mentaliteit niet zozeer op de eigen persoon is gericht (zelfzuchtig), maar op de ontwikkeling van de samenleving als geheel (onzelfzuchtig). Iedereen neemt dus leiderschap en verantwoordelijkheid en kijkt waar hij kan bijdragen om mensen met minder vermogens te helpen; maar ook waar hij kan leren van mensen die wijzer zijn dan hemzelf. Je bent dus altijd leraar en leerling tegelijk in deze setting. Wijsheid kent immers geen bovengrens. Zo'n rechtvaardige samenleving is dan ook dynamisch, want leren en het ontwikkelen van (zelf)inzicht staan centraal. Het is ook een samenleving waarin dialoog, samenwerken en vertrouwen centraal staan. Zo'n samenleving (of een organisatie of een gezin: idem dito) functioneert dan ook als een eenheid, waarin ieder een bouwsteen is en vanuit zijn eigen rol en positie bijdraagt.

In een rechtvaardige samenleving regeren de wijsten. En wijsheid moet hier niet worden opgevat als slimheid maar als inzicht in de samenhang der dingen: het doorzien van het waartoe (religie), het waarom (filosofie) en het hoe (wetenschap) van het leven. Het behoeft geen betoog dat zo'n wijze het tegenovergestelde is van een dictator of een populist, omdat een wijze zichzelf wegcijfert voor het geheel. De wijsten kunnen echter alleen regeren omdat het volk in zo'n samenleving zelf al een zekere mate van wijsheid heeft ontwikkeld, en de wijsheid herkent en erkent in zijn leiders. Zo niet, dan wordt het voor de leiders wel heel moeilijk om wijs te regeren. Zoals je wel vaker ziet, lopen dergelijke leiders dan te ver voor de troepen uit en worden ze weggestemd, afgezet of nog erger. We kennen allemaal wel voorbeelden hiervan. Onzelfzuchtigheid, (zelf)inzicht en samenwerking zouden in een samenleving dus

¹ Plato, *Het Bestel, Politeia*, in de vertaling van Hans Warren en Mario Molengraaf, Prometheus, Amsterdam, 2000; Groot, H., *Plato en zijn betekenis voor onze tijd*, Stichting I.S.I.S., Den Haag, 2017, p. 177-180.

gestimuleerd moeten worden, wil deze rechtvaardiger worden. Dialoog is daartoe een geschikt middel. Dat kan vanuit de overheid, maar ook vanuit de samenleving zelf. Plato gaat daarbij uit van vrije wil. Wijsheid komt immers van binnenuit. Dat geldt ook voor de samenleving als geheel. Je kunt wijsheid niet opleggen of afdwingen. Een regering weerspiegelt dan ook meestal de overheersende mentaliteit in de samenleving. Of, zoals het vaak wel wat lomper wordt gezegd: ieder volk de regering die het verdient.

Om die reden is Plato dan ook geen fan van democratie, omdat daar de vrijheid en niet de wijsheid leidend is, zoals bij een puber die geen leiding krijgt.² Zelfzucht en persoonlijke of groepsbelangen gaan dan vaak overheersen boven het algemeen belang (de 'dikke ikke'). Ook in een democratie kan echter de wijsheid leidend worden, mits de juiste mentaliteit aanwezig is en wijsheid voldoende ruimte krijgt in de samenleving. Anders gezegd: een democratie kan alleen goed functioneren als er een zekere mate van wijsheid in de samenleving aanwezig is. De kern van een goed functionerende democratie is immers dat verantwoordelijkheden worden gedeeld en dat men samenwerkt op basis van respect en vertrouwen, zonder groepen uit te sluiten. Verkiezingen zijn dan niet het centrale element in de democratie, maar het sluitstuk van een gedragen maatschappelijk proces: niet het competitie-model (verkiezingen) maar het samenwerkingsmodel (dialoog), gericht op het oplossen van de grote vraagstukken, staat dan centraal. Dan is er ruimte voor leren en inzicht ontwikkelen: de basis voor het creëren van een rechtvaardige samenleving.

² Overigens had Plato een iets ander beeld van het begrip democratie. Hij sprak niet zozeer over de *vorm* (verkiezingen, kiesrecht, etc.), maar vooral over de *eigenschappen*; over een groep mensen die hun persoonlijke vrijheid zagen als het hoogste en grootste geluk, en degenen die hen die vrijheid gaven of beloofden werden aan de macht gebracht. Dit onderscheid verklaart waarom de democratische staatsvorm goed kan samengaan met de groeiende wijsheid in de leiding.

Is het Westen in verval?

Over het verval van staten en beschavingen zijn bibliotheken volgeschreven. Wikipedia spreekt van een proces dat gepaard gaat met het verlies van culturele identiteit, het wegvallen van overheid en gezag, en burgerlijk geweld. Antropologen, historici, statistici en sociologen hebben uiteenlopende verklaringen aangebracht voor de ineenstorting van beschavingen, met als oorzaken klimaatverandering, uitputting van hulpbronnen, onhoudbare complexiteit, verval van sociale cohesie, toenemende ongelijkheid, teloorgang van kennis en creativiteit, of een ongelukkig samenloop van omstandigheden.³

Kijken we naar het Westen, dan zien we weliswaar een relatieve teruggang in bevolking en militaire en economische macht ten opzichte van bv. China en andere landen in met name Azië en Afrika, maar dat is nog geen verval in beschaving, eerder een inhaalslag van andere landen in sociaaleconomische ontwikkeling. Zo lang als het Westen zijn eigen sociaaleconomische vitaliteit en innovatiekracht behoudt en goede internationale verhoudingen borgt, hoeft dat geen probleem te zijn. Een ander punt, dat vaak vanuit populistische zijde wordt aangeroerd, is het verlies van sociale en culturele cohesie door een ‘verdunning’ van onze cultuur vanwege een massale immigratie van mensen uit andere culturen en religies, met name moslims. Dat immigratie en integratie sociale spanningen oproepen is duidelijk en van alle tijden. Maar ook hier is de vraag of zulke spanningen tot verval in beschaving leiden of juist horen bij maatschappelijke veranderingsprocessen. Natuurlijk, die spanningen moeten heel serieus genomen worden en vaak zijn ze met goed beleid en een open dialoog redelijk te managen. Maar als je naar de geschiedenis kijkt dan leiden beschavingen met een open cultuur vaak tot nieuwe inzichten, dynamiek en creativiteit. Het zijn juist de beschavingen die in zichzelf gekeerd raken die vervallen in mentale inteelt en verstarring. Kijk om je heen: de vernieuwing komt uit de steden en regio's die open staan voor de wereld, niet uit gesloten gemeenschappen.

³ https://nl.wikipedia.org/wiki/Maatschappelijke_instorting

Plato kijkt vanuit een mentaal perspectief naar de bloei en het verval van samenlevingen, nl. dat van de overheersende denkmentaliteit in de samenleving. Kijken we naar het Westen - neem ons eigen land - dan zien we dat de samenleving de afgelopen honderd jaar geleidelijk aan veel socialer en ethischer is geworden. Niet alleen hebben we een rechtsstaat en een verzorgingsstaat, maar we zien ook veel onzelfzuchtige maatschappelijke initiatieven; zonder de talloze vrijwilligers zou onze samenleving niet kunnen functioneren. We zien echter ook een andere kant, nl. een overmaat aan zelfzucht en oppervlakkigheid. Wie zijn bijvoorbeeld de helden van onze samenleving? Naar wie luisteren we het meest? Welke politici kiezen we? Welke media programma's zijn het meest populair? Gaan we respectvol met elkaar in dialoog, of willen we vooral zenden en overtuigen, al dan niet met intimidatie? Is het werkelijk leidend voor onze visie wat - pakweg - Rene van der Gijp, Gerard Joling, Angela de Jong of Albert Verlinde vinden? Al die meningen in talkshows? Hebben we werkelijk interesse in andere groepen of blijven we liever in onze eigen bubbel? En heeft iedereen echt gelijke kansen in de samenleving?

En daar zien we meteen de achilleshiel van de hedendaagse Westerse democratieën en de oorzaken achter de huidige polarisatie en het populisme: de nadruk op eigenbelang en persoonlijke vrijheid die in verkiezingen wordt aangemoedigd, in plaats van omgezet in de beste keuze voor het algemeen belang; de voorsprong in belangenbehartiging van de vaak hoogopgeleide 'elite' (de 'can's') in de creatieve steden door zijn kennis en netwerken boven de vaak lager opgeleide mensen in de armere wijken en op het platteland (de 'cannot's'); de sociale media die deze frustraties versterken en uitmelken door met slimme algoritmes mensen vast te zetten in een kleine bubbel van eigen gelijk; de ruimte die slimme figuren vervolgens pakken om die frustraties politiek uit te buiten, enzovoorts; en uiteindelijk de verlamming en onbestuurbaarheid die we in veel Westerse landen zien. Plato heeft 2500 jaar geleden al heel helder beschreven hoe een democratie kan vervallen in tirannie als persoonlijke vrijheid en zelfzucht de boventoon gaan voeren boven de onzelfzuchtige krachten die gericht zijn op samenwerking en ontwikkeling van het de samenleving als geheel. Checkvraag: wat overheerst in onze samenleving?